

Quare pulchre alibi idem Angelicus cum Aristotele veritatem primorum principiorum cum *janua*, et veritatem *conclusionum* ex illis derivatarum cum *interioribus* domus penetrabilibus comparavit. *Interiora enim domus*, inquit, *difficile est scire, et circa ea facile est hominem decipi; sed, sicut circa ipsum introitum domus, qui omnibus patet, et primo occurrit, nullus decipitur; ita etiam est in consideratione veritatis. Nam ea, per quæ intratur in cognitionem aliorum nota sunt omnibus, et nullus circa ea decipitur. Hujusmodi autem sunt prima principia naturaliter nota, ut Non esse simul affirmare et negare, et quod Omne totum est majus sua parte, et similia. Circa conclusiones vero, ad quas per hujusmodi quasi per januam intratur, contingit multoties errare* (1).

113. PROPOSITIO 5.^a De Veritate conscientiæ ambigi nequit.

1.º Nam ipso dubio affirmatur. Videlicet qui dubitat de conscientia veracitate, is vel scit se dubitare vel non. Si nescit, stulte ac mendaciter id affirmat; si autem scit, undenam scit, nisi ex ipso testimonio conscientia? Huic ergo fidem habet eo ipso, quod de ejus veracitate dubitat.

2.º Eatenus decipi conscientia posset, quatenus vel referret aliquam affectionem, quæ revera non adesset in proprio subjecto, vel eam aliter referret, quam in eo reperiretur. At neutrum horum stare potest.

Primum quidem, quia contradictionem implicat. Conscientia enim aliquid refert, ut quævis alia facultas cognoscitiva. Proprium autem ejus est referre interna phænomena, quæ nos afficiunt, prout actu nobis præsentia. Ergo impossibile prorsus est, ut conscientia referat affectionem, quam reapse non experimur; sicut impossibile est, ut non coram adsit objectum, quod oculi referunt.

Sed neque etiam alterum fieri potest. Nam alteratio illa et infidelis relatio affectionis alicujus undenam, quæso, procedere posset in conscientia? An ex essentiali ejus inhabilitate ad interna facta notificanda? At id dici nequit sine injuria Creatoris. An ex perturbatione medii? Atqui nullum hic in-

(1) Lib. 2, *Metaph.*, lect. 1, paragr. d.

tercedit medium, cum facultas cognoscens et objectum cognitum intime sibi præsentia conjunctaque sint. An ex accidentali aliqua alteratione vel indispositione facultatis ipsius? Verum conscientia facultas spiritualis est ac simplicissima, quæ alterationem in sua physica entitate non patitur. An denique ex vitio ac deceptione aliarum potentiarum cognoscitivarum, quarum actus, ut nobis præsentem et ut modificationes proprii subjecti testatur conscientia? Sed neque ex hac parte timenda est falsitas. Nam ad conscientiam minime spectat referre valorem objectivum actuum cognoscitivorum aliarum potentiarum, sed solam *præsentiam testari alium actuum*, quos hic et nunc intra nos habemus. Jam vero, sive illi actus vere ac fideliter objecta sua representent, sive non; verum est, quod a nobis hic et nunc eliciantur, et sint intra nos. Ergo conscientia, quæ solum debet referre præsentiam ejusmodi actuum, minime decipitur, ex eo quod illi actus falsi sint, ac perperam representent sua objecta ex deceptione nimirum facultatum, a quibus elicitur sunt. Sicut non est mendax, aut hæreticus ille, qui mere historice narrat hæreses vel mendacia ab altero prolata (1).

Et hæc causa est, cur quemadmodum communiter solet notari, in conscientia objectum reale et apprens in unum confundatur; quia cum proprium ejus sit experiri ac testari cognitiones subjective spectatas, non debet judicare, num res aliqua ita in se sit, sed quomodo hic et nunc appareat mihi, vel reluceat in cognitione quam habeo. Sic v. g. ægrotus ex indispositione oculorum omnia videns flavo colore perflusa, falleretur si talia esse illa in seipsis judicaret; non autem falleretur, si falsa sibi apparere hic et nunc assereret (2); quod unice spectat ad conscientiam.

Hæc, ut vides, dicenda sunt de actu conscientia in se spectato, cujus tuemur veracitatem. Neque vero cum his pugnat, quod circa naturam affectionum interiorumque phænomenorum, quæ conscientia fidelissime testatur, ratio possit falli, perperam eadem interpretans. Quæ causa est, cur de

In conscientia
objectum
reale et
apprens con-
funditur.

Circa naturam
et proprietates
actuum,
quos conscientia
refert, falli
ratio potest.

(1) Vide Angelicum Doctorem, 1 p. q. 17, a. 2 ad 1.um; et *de Veritate*, quest. 1, a. 11.

(2) Cfr. Jacob. Balmes, *Filosof. fundam.*, lib. 1, cap. 15, n. 148.

natura et proprietatibus ejusdem interni facti, quod omnes æque intra se experiuntur ope conscientiæ, diversæ interdum existant hominum opiniones ac judicia. Et ideo etiam ex Angelici doctrina, quamvis *scientia de Anima est certissima, quod unusquisque experitur se animam habere, et actus animæ sibi esse; sed cognoscere, quid sit anima, difficilissimum est* (1).

114. PROPOSITIO 6.^a Quamquam ratio humana sæpe fallatur, falli tamen omnino nequit, si veras assumat præmissas, rectasque servet argumentandi formas in Dialectica tradi solitas.

Prima pars. Constat experientia. Et suadet etiam, quia multa occurrunt passim errorum pericula rationi, partim ex erroribus aliarum facultatum, quarum actus præcedere rationis actum necesse est, partim ex eo, quod ipsa non semper satis vigilet, ut discursus suos exigat ad normam recte ratiocinandi. Unde pronum est, ut sæpe in plures impingat errores.

Secunda pars. Etiam per se patet. Nam actus proprius rationis est discursus; error vero in discursum irrepere nequit, nisi vel ex parte materiæ, nimirum præmissarum, vel ex parte formæ argumentandi, vel denique ex innato vitiō ejusdem facultatis. Cum ergo ultimum admitti nequeat ex dictis in prima propositione, reliquum est, ut si veræ sint præmissæ ad concludendum assumptæ, formaque legitima secundum ea, quæ declarata et probata manent in Dialectica, decipi nullo modo queat ratio in suis deductionibus (2).

ARTICULUS III.

Solvuntur difficultates.

§ I.—CONTRA VERACITATEM NATURALEM FACULTATUM COGNOSCITIVARUM GENERATIM.

115. Objic. 1.º Allatæ in præcedenti articulo explicationes non solum non sunt veri nominis demonstrationes, ut nos ipsi concessimus, sed neque etiam quidpiam valent ad

(1) S. Thom., *de Verit.*, q. 10, a. 8, ad 8.um, *corum quæ in contrariis*. Cfr. lib. 1, *de Anim.*, lect. 1 initio et paragr. d.

(2) Vide S. Thom., *de Verit.*, q. 1, a. 12 fin.

certitudinem philosophicam assequendam de facultatum nostrarum veracitate.

Nam in tantum valere possent, in quantum ratiocinia, ad rem declarandam instituta, vera sint, et vera esse nobis constet. Atqui vera esse illa ratiocinia constare nobis nequit, nisi supponendo id ipsum, quod cognoscere et explicare intendimus, nimirum veracitatem facultatum; vera quippe ratiocinia institui non possunt sine veracibus facultatibus. Ergo allata ratiocinia nullius quietare animum possunt, quandoquidem supponunt illud ipsum, ad quod explicandum, instituuntur.

Resp. neg. assert. Ad probat. *conc.* Major., *dist.* Minor. Id constare nobis nequit, nisi supponendo *reipsa* veracitatem facultatum, nimirum nisi revera facultates *sint* veraces, *conc.*; nisi supponendo *in mente nostra* veracitatem earumdem, nimirum supponendo, quod alio prævio actu, cognitam habeamus hujusmodi veracitatem, *nego*.

Minoris probation. pariter *distinguo*: vera ratiocinia institui nequeunt sine veracibus facultatibus, id est, nisi *sint* veraces facultates, *conc.*, nisi *cognoscatur* prius eas esse veraces, *neg*.

Tum *neg.* conseq.

Itaque aliud est facultates esse veraces, et aliud est earum veracitatem *cognoscere*. Ac certe ratiocinia explicationesque nihil valent, nisi facultates, per quas fiunt, *sint* veraces; non autem opus est, ut id *cognoscatur* ante illas explicationes, sed potius vi illarum cognoscitur; quia veracitas facultatum ad veracia ratiocinia ponenda concurrat *effective*, non *objective* (1).

Tum simili modo *dist.* conseq.

Objic. 2.^a Si facultates nostræ circa propria earumdem objecta falli nequeunt, infallibiles dicendæ sunt. Atqui infallibilitas est propria solius Dei.

Resp. *dist.* Major.: infallibiles dicendæ sunt infallibilitate participata et limitata, *conc.*, imparticipata et illimitata, quæ ad omnia objecta cognoscibilia se extendat, *neg*.

Et *contradistincta* Minori, *neg.* conseq.

Nam præcise quia facultates nostræ cognoscitivæ imaginem, utcumque deficientem, referunt divinæ mentis, aliquam ab ipso Deo sibi communicatam infallibilitatem habeant

(1) Cfr. cl. Sanctus Schifflini, *Principia philosophica*, 282.

necesse est, restrictam tamen ad objecta cuique proportionata. Itaque adhuc in immensum distant a perfectione infiniti atque omniscii intellectus Dei.

Instabis 1.º Quod semper et essentialiter fallibile est, in omnibus falli potest. Atqui facultates nostræ semper et essentialiter sunt fallibiles. Ergo...

Resp. dist. Major. Quod semper et essentialiter est fallibile respectu quorumcumque objectorum, *conc.*; quod semper et essentialiter est fallibile respectu quorundam dumtaxat objectorum, *neg.*

Et *contradist. Minor.*, *neg. conseq.*

Nimirum semper et ubique et ex propria sua conditione retinent facultates nostræ naturam illam, per accidens et respectu objectorum non propriorum sibi que proportionatorum, fallibilem: unde timendum non est, ne in omnibus fallantur, sed solum in iis, in quibus fallibiles sunt.

Instabis 2.º Causa, cur facultates nostræ decipiuntur, est quia finitæ sunt, si enim forent infinitæ, falli nunquam possent. Atqui semper et in omnibus finitæ sunt. Ergo semper et in omnibus falli possunt.

Resp. dist. Major. Causa remota et inadequata, *conc.*; proxima et completa, *neg.*

Et *concessa Minor.*, *neg. conseq.*

Licet enim verum sit infinitatem solam sufficere ad expellendam omnem errandi possibilitatem, at vicissim verum non est, solam finitudinem facultatis satis esse ad hoc, ut illico fallatur in omnibus. Nam quantumvis sit limitata potentia cognoscitiva, non desunt objecta capacitatem illius non excedentia: in quibus proinde nullus esse potest locus deceptioni.

Objic. 3.^a Facultates appetitivæ in homine proclives sunt natura sua in malum. Ergo simili modo nihil vetat facultates cognoscitivas, natura sua in falsum inclinari. Nam sicut se habet appetitus ad bonum, ita se habet cognitio ad verum.

Resp. neg. ant. et conseq.; et probationem *dist.* Id est, appetitus objectum est bonum, et cognitionis verum, *conc.*, eodem modo respicit appetitus bonum, atque cognitio verum, *neg.* Nam nulla facultas natura sua tendere absolute in malum potest, sed solummodo in bonum. Ideo tamen sæpe dicitur

appetitum hominis in malum esse propensum, quia duplex est in ejus natura pars, altera corporea et animalis, spiritualis et rationalis altera. Et quoniam suus cuique parti competit appetitus, suaque respondent bona, fieri sæpe potest, ut quod bonum est ac conveniens parti animali, conveniens ac bonum non sit parti rationali, quæ principalis est et propria hominis, quatenus homo est. Et ideo, dum pars animalis appetit, quæ contra rationem sunt, licet sibi præcise spectata convenientia, dicitur simpliciter tendere in malum, quia tendit in id, quod non dece thominem, utpote qui rationalitate præcipue constituitur. Quare tendentia sensitivi appetitus in bonum sensibile, ita seorsim considerata, non importat vitium naturalè per se.

Inde tamen non sequitur cognoscitivas facultates ullo modo tendere in falsum. Et ratio est, quia diversimode se habet ratio boni respectu appetitus, et ratio veri respectu cognitionis. Bonum enim constituitur per hoc, quod aliquid sit *conveniens* subjecto: quare nihil repugnat, ut una eademque res pro varia potentiarum natura, bona sit uni, quia conveniens, malaque alteri, quia non conveniens; et sic homo per appetitum animale quærit sæpe id, quod malum est parti rationali, et per appetitum rationale id, quod malum est animali. At ratio veri in cognitionibus desumitur ex earundem conformitate cum objecto, seu ex eo quod illud, prout est in se, representet; ratio vero falsi ex difformitate cum objecto. Quare tendentia naturalis in falsum concipi aliter nequit in cognoscitiva facultate, nisi quia vel inepta est natura sua ad objecta, prout in se sunt, representanda, vel etiam ad eadem perperam referenda et corrumpenda ex nativa sua conditione propendet. Atqui utrumque absurdissimum est.

§ II.—CONTRA VERACITATEM SENSUUM EXTERNORUM.

116. **Objic. 1.º** Cognitiones, quæ relationi sensuum innituntur, falsas esse passim ostendunt scientiæ naturales, Astronomia, Physica etc.

Itemque innumeras esse sensuum illusiones quotidiana cuivis experientia demonstrat. Ergo nulla est sensibus fides adhibenda.

Resp. distingo antec. Cognitiones, quæ relationi sensuum innituntur circa sensibilia communia et per accidens, *trans.*; circa sensibilia propria, *subdist.*; scientiæ naturales ostendunt falsas esse hujusmodi cognitiones per accidens, quia nimirum rectæ perceptioni obstat impedimentum aliquod sive ex parte organi sive ex parte medii, *conc.*, per se *neg.*

Et ad alterum eadem esto responsio.

Objic. 2.º Sensus referunt inesse corporibus calorem, saporem, odorem cæterasque qualitates sensibiles. Atqui hæc revera non sunt in corporibus, sed in ipso sentiente, nam quidquid ad sensationem spectat, in sentiente est. Ergo sensus aliter referunt, ac sint in seipsis, ideoque falluntur.

Resp. dist. Major. Sensus referunt inesse corporibus calorem, saporem, odorem etc. id est sensationem seu perceptionem caloris, saporis etc. *neg.*, qualitates ipsas caloris, saporis etc. quæ sunt terminus perceptionum sensibilibus, *conc.*

Et *contradist.* Min., *neg.* conseq., ejusque probationem, *distinguo*; quidquid spectat ad sensationem *subjective* consideratam, *trans.*, objective seu terminative consideratam, *neg.*

Nam terminum et objectum sensationum nostrarum non esse aliquid reale extra nos positum, ille solus negaverit, qui mundi hujus corporei veritatem atque existentiam inficiatus, purum putum idealismum amplectatur. Itaque, nisi velimus cum idealistis contra sensum communem omnium sanamque rationem, dicere sensationes esse totidem illusiones mentis nostræ, quibus nihil extra respondet, fatendum est qualitates sensibiles esse realiter in ipsis corporibus.

Nota autem realitatem qualitatum sensibilibus, quæ in ipsis corporibus existant, apprehendanturque a sensibus, posse bifariam propugnari; primo quatenus ita sint in seipsis, prout nobis apparent, ac relucent in ipso actu sensationis; secundo quatenus, licet non sit formaliter seu eo modo quo nobis apparent, sint tamen *causaliter* et *effective*, quia sunt aliquid reale, quod in sensibus nostris excitet impressiones illas, quas vocamus sensationes. Primum tenent Scholastici; alterum Atomistæ ac Physici complures, docentes qualitates sensibiles reapse non esse nisi motus varios atomorum ac molecularum, quibus corpora coalescunt, quamvis nobis non appareant tamquam motus. Scilicet colores, inquirunt, non

sunt nisi certus quidam motus corporearum particularum, qui ad organum visionis transmissus determinat in potentia viva modificationem atque affectionem illam, quam dicimus sensationem seu visionem coloris; itemque saporis, soni etc.

Harum duarum explicationum prima omnino videtur tenenda, quamvis eam nunc supponimus solummodo, nec tueri pro dignitate possumus, sed ad Cosmologiam reservamus. Altera enim nec potest satis Idealismum vitare, nec declarare, quomodo sensationes sint imagines ac representationes corporum corporearumque qualitatum. Si enim id, quod nobis apparet tamquam toto celo diversum a motu, revera non est, nisi purus putus motus, dicit Idealista, id quod tamquam motus manifestatur, forte non esse motum, et id quod tamquam corpus certæ cujusdam naturæ objicitur obtutui nostro, forte non esse corpus. Quo autem jure negabimus paritatem et consequentiam in Atomistarum sententia? Sed hæc alterius sunt loci; tenemus autem interea tamquam verum, qualitates, quæ sensibiles dicuntur, esse aliquid distinctum a motu, quod a sensibus apprehenditur, et in sensatione tamquam in imagine relucet (1).

Objic. 3.º De objectiva realitate nihil potest intellectus certo cognoscere ex sensuum testimonio. Nam idem objectum diversimode afficit diversa animalia, ut quod homini placet, alia refugiant. Immo inter homines ipsos magnam in hoccernere est varietatem: sic in cibus v. g. et in aliis bene multis, quod uni arridet, alteri displicet.

Resp. neg. assert.

Ad primam probat. *dist.* Et hæc diversitas contingit in sensatione *subjective* spectata, *conc.*; in sensatione objective spectata, *neg.*

Ad secundum similis esto responsio.

Videlicet mirum non est, si eadem ipsa res diversam gignat affectionem jucundam vel ingratham in diversis subjectis pro natura ipsorum, inclinationibus, educatione, habitu dine ac dispositione. Quoties videmus unum eundemque colorem vel opus arte factum rite et eodem modo percipi a

(1) Cfr. cl. P. Matt. Liberatore, *Instit. Philos., Logic.* Pars alt., n. 43, objic. IV edit. 1881., pag. 128.

pluribus in sua objectiva realitate, quamquam non æque omnibus placeat? unde varietas gustuum ac iudiciorum tota pendere ex varia impressione subjectiva, quam perceptio ejusdem rei in subjectis diversimode dispositis efficiat, dicenda est.

Objic. 4.º Sensationes non sunt nisi modificationes subjecti sentientis. Atqui modificationes ejusmodi nihil valent ad manifestandum ea, quæ extra ipsum subjectum fiunt. Ergo sensus nequeunt vera referre circa propria etiam sensibilia.

Resp. *dist.* Major. Sunt puræ modificationes subjectivæ, *neg.*; sunt modificationes objectivæ ac relativæ, tales nempe, quæ dum sensibus inhærent, aliquid aliud repræsentant, ac subjecto ipsi demonstrant, *conc.*

Et *Contradist.* Min., *neg.* conseq. Hæc partim nota sunt ex dictis, partim uberius declarabuntur in Psychologia, ubi discrimen exponendum est, quod inter cognitionem et reliquas actiones intercedit.

Instabis. Quamvis imaginari nequeamus corpus, quod extensione aut figura careat, possumus tamen mente præscindere in corporibus a colore, sapore, odore etc. Ergo istæ qualitates non insunt corporibus, sed subjecto ipsi sentienti, nec aliud sunt, quam meræ modificationes ejusdem.

Resp. *neg.* conseq. Ex eo enim solum, quod possumus unum ab alio mente præscindere, perperam negatur unum esse in alio, vel cum alio, vel unum esse idem prorsus quam aliud, quod attinet ipsam physicam rei entitatem.

Objic. 5.º Si sensus veraciter propria sensibilia referrent, nullo negotio natura et ratio qualitatum sensibilibus explicaretur. Atqui id difficillimum est explicatu. Ergo.

Resp. *neg.* Major. Difficultas enim explicandi naturam intimam sensibilibus qualitatum non probat infidelem sensuum relationem, sed ingenii nostri dumtaxat imbecillitatem.

Objic. 6.º Sensus quandoque non referunt propria objecta, ut si quis cubiculum ingrediatur certis odoribus suffitum aut calidum, initio quidem percipit odores et calorem, at elapso aliquo tempore non amplius illos sentit. Ergo fidendum non est sensibus.

Similiter non referunt calorem, vitam, aliaque.

Resp. *neg.* conseq. Ex eo quod sensus certa objecta non referant, non sequitur illos falli, mendax quippe non est, qui

tacet. Ratio vero, cur sensus in adductis exemplis non referunt objecta sua, est quia organa illorum non amplius excitantur et patiuntur impressionem ab objectis ex assuetudine; *ab assuetis enim non fit passio*, ut fert effatum. Cum ergo necessaria sit ad sentiendum impressio ab objecto proveniens et in organo recepta, species nimirum sensibilis; ea deficiente, deest quoque sensitio. Et idem dic de aliis exemplis in objectione adductis, nam phænomena citata ideo non referunt, quia in communi et ordinario statu nullam excitant immutationem in organismo, ideoque non sentiuntur. Si vero non sentiuntur, referri a conscientia nequeunt. Cæterum pressio æris sentitur interdum, et advertitur a conscientia, quando nimirum abruptitur æquilibrium inter ærem circumstantem ac fluida intra corpus existentia: et similiter circulatio sanguinis et vitalis calor, cum alterationem patiuntur in suo cursu ordinario. Alias objectiones solvemus, cum Idealismus erit confutandus.

§ III.—CONTRA VERACITATEM CONSCIENTIÆ SENSUSQUE INTERNI,

117. Objic. 1.º Cui crus vel brachium amputatum est, is sæpe dolorem in crure vel brachio persentiscit. Atqui in hoc evidenter decipitur. Ergo.

Resp. *dist.* Major.; dolorem revera persentiscit in crure vel brachio, *neg.*; arbitratur ibi persentiscere ob illusionem imaginationis, *conc.*

Dolor enim ille sentitur in extremitate nervorum, qui in crus vel brachium protendebantur. «Sed imaginatio supplet partem amputatam, et infirmus propter præviam habitudinem et novitatem status, in quo versatur, ad erroneum iudicium adducitur. Idque eo facilius intervenit, quod sensus doloris interni per se valde confusus est, et non bene determinatus quoad limites loci, quibus adstringitur» (1). Quæcumque igitur deceptio in objecto casu eveniat, ad conscientiam minime spectat.

Objic. 2.º Amentes ac somniantes nultas experiuntur sensationes, quas non habent. Præterea credunt se esse, quod non sunt, et agere ac pati, quæ non agunt nec patiuntur. Ergo.

(1) Liberatore, *Instit. Philos., Logic.* Pars altera, cap. 2, art. 2, n. 49, objic. III.

Resp. ad primum, *dist.*; experiuntur sensationes, quas non habent, eo modo quo experiuntur, *neg.*; quas non habent eo modo, quo judicant, *conc.*

Ad alterum *distinguo*: et non habent illam persuasionem intimam, qua revera credunt se esse, quod non sunt, vel agere aut pati, quæ nec agunt nec patiuntur, *neg.*; falso judicant, cum ita credunt, *conc.*

Videlicet in amentibus ac dormientibus deceptio non est, in experiendo internam illam affectionem rerum, quas ex perturbata imaginatione veras arbitrantur. Licet enim falsæ sint ejusmodi persuasiones, verum tamen est illas existere in mente amentium dormientiumque. Atqui judicia illa et persuasiones falsæ non spectant ad conscientiam, sed solum experientia illarum. Ergo error non est conscientiæ, sed rationis dumtaxat, quæ ludibriis imaginationis adducitur ad plura comminiscenda figmenta, non minus ridicula sæpe quam falsa (1).

Objic. 3.º Sæpe dubitamus de affectione, quam habemus, num sit hæc vel illa, quin possimus discernere illam. Immo dubitamus de ipsa etiam existentia in nobis alicujus affectionis. Ergo fidele atque indubium non est conscientiæ testimonium.

Resp. *dist.* ant. quoad 1.^{am} partem; dubitamus de natura vel qualitate affectionis, *trans.*; de ipsa ejus actuali præsentia, *neg.*

Ad 2.^{am} pariter *disting.*; dubitamus de existentia præterita, quæ spectat ad memoriã, non ad conscientiam, *trans.*; de existentia hic et nunc præsentis affectionis, *neg.*

§ IV.—CONTRA VERACITATEM INTELLIGENTIÆ AC RATIONIS.

118. Objic. 1.º Multi erronea docent contra ipsa principia scientiarum per se evidentia, ut illi qui negant, aut in

(1) Quare verissime scripsit Jacobus Balmesius: «El sueño y la vigilia, la demencia y la cordura son indiferentes para el testimonio de la conciencia: el error puede estar en el objeto, mas no en el fenómeno interno. El loco que cree contar numerosas talegas, no las cuenta ciertamente, y en esto se engaña; pero tiene en su espíritu la conciencia de que lo hace, y en esto es infalible. El que sueña haber caído en manos de ladrones, se engaña en lo tocante al objeto externo, mas no en lo perteneciente al acto mismo con que lo cree» (*Filos. fundam.*, lib. 1, cap. 15, n. 148).

dubium vocant corporum existentiam, principium causalitatis, immo et ipsum contradictionis principium, quemadmodum fecit ex veteribus philosophis Heraclitus, et recentioribus temporibus Hegel. Atqui hæc omnia spectant ad objectum intelligentiæ proprium. Ergo...

Resp. Ore docent talia, vel etiam forte opinantur insigni quadam temeritate, vel quia ex præjudiciis vel ex prava educatione mentisque præcipitantia, ipsam terminorum vim ac significationem non satis percipiunt, *trans.* Si vim terminorum probe norint, *neg.*

Ut enim bene notavit cum Aristotele Angelicus (1), non est necessarium, quod quidquid aliquis dicit, hoc mente suscipiat, vel opinetur. Quod si quis sincere persuasum habeat id, quod ore pronuntiat, contra evidentissima hujusmodi principia, ideo est, quia terminos perperam intelligit. Etenim proprium... est eorum principiorum, quod non solum necesse est, ea per se vera esse, sed etiam necesse est videri, quod sint per se vera. Nullus enim potest per se opinari contraria eorum (2), ut scribit Angelicus. Nam certe, nihil est adeo verum, quin voce possit negari. Nam et hoc principium notissimum, quod non contingat idem esse et non esse, quidam ore negaverunt. Quædam vero adeo vera sunt, quod eorum opposita intellectu capi non possunt (3).

Objic. 2.º Qui iterum iterumque fallitur, mendax est, et fidem non meretur. Atqui talis est ratio. Ergo...

Resp. *distin.* Major; si fallitur per se atque ex vitio intrinseco, *conc.*; si per accidens, *subdist.*; non meretur fidem in eo genere rerum iisque adjunctis, in quibus numquam solet falli, *neg.*; in aliis, *trans.*

Et *contradist.* Minor; *neg.* conseq.

Objic. 3.º Ratio in errorem plurimos semper induxit, absurda omnis generis ratiocinando invenit ac tutata est, veritatesque certissimas non raro impugnavit. Ergo fidendum ipsi non est.

(1) Lib. 4.º *Metaph.*, lect. 6, paragr. c.

(2) S. Thom., Lib. 1.º *Posterior. analyt.*, lect. 19, statim post initium.

(3) S. Thom., ibidem paulo inferius.